

Tarih İçinde Müslüman Türk Tip(ler)i ve Hacı Murâd-ı Velî

Ömer ÇAKIR¹

Özet

Geçmişten günümüze doğru araştırılıp incelendiğinde, tarih içinde Türklerin çeşitli medeniyet daireleri içinde yaşadıkları, her medeniyet dairesinin de o medeniyetin hususiyetlerini taşıyan belli insan tiplerini doğurduğu görülmektedir. Bu bağlamda Türkler, İslâmiyet’i kabul etmeden önce atlı göçebe medeniyeti içinde yaşamışlar; bu medeniyet dairesi “Alp tipi”ni doğurmuştur. İslâmiyet’in kabulü ile girilen İslâm medeniyeti dairesinde ise alp tipinin de bazı özelliklerini taşıyan “Gâzi”, “Velî” ve “Ahî” tiplerinin oluştuğu görülmektedir. Bunlardan Velî tipi olarak zikredilen Hacı Bektaş Velî, Hacı Bayram Velî ve Şeyh Şaban-ı Velî gibi zatların hem Türklerin Anadolu’nda yerleşmesinde hem de İslâm’ın Anadolu’da yayılmasında büyük hizmetleri olmuştur. İşte Hacı Murâd-ı Velî bu Velî zatlardan biri olarak kabul edilmektedir. Ancak söz konusu isimlerle ilgili yazılı kaynaklara dayalı bilgiler olmakla beraber Hacı Murâd-ı Velî’ye dair ise yok denecek kadar azdır. Bununla beraber Velîler arasında “fikir ve ruh akrabalığı” olduğu düşüncesinden hareketle bu çalışmada, diğer Velîlere ait bilgi ve özelliklerden hareketle bir Velî tipi olarak Hacı Murâd-ı Velî’ye dair bazı tespit ve değerlendirmelerde bulunulmuştur. Sonuçta ise geçmişte büyük insanlar yetiştirmiş olan Müslüman Türk kültür ve medeniyet mutfağının günümüz insanının yetiştirilmesinde ne gibi katkılarda bulunabileceğine dair kanaatler ve teklifler dile getirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Hacı Murâd-ı Velî, Tasavvuf, Çankırı, Velî Tipi

Type(s) of Muslim Turks in History and Hacı Murad-i Veli

Abstract

When it is researched and examined from past to present, it is seen that the Turks have lived in different civilized circles in the history and each civilization circle has generated certain human types carrying the characteristics of that civilization as well. In this context, the Turks had lived in the horsemen nomadic civilization before accepting Islam and thus this civilization circle had generated “the Alp (brave) type”. It is seen that in the Islamic civilization circle after accepting Islam, the types of “Gazi (Ghazi)”, “Veli (Saint)” and “Ahi (Brother)” that have carried some characteristics of Alp type were developed. Some of these people such as Hacı Bektaş Veli, Hacı Bayram Veli and Sheikh Shaban-i Veli mentioned as a type of Veli had had great contribution to the settlement of Turks in the Anatolia as well as the spread of Islam in Anatolia. Here, Hacı Murad-i Veli is accepted as one of these Veli people. Although there is some information on written works related to the subject matter names, however, there is little or no information about Hacı Muradi Veli. Besides, it is believed that there is an idea and spirit affinity relationship among the Veli people, thus, in this study some determinations and evaluations related to Hacı Murad-I Veli, as a type of Veli, were realized adhering to the specifications and characteristics of other Veli people. As a result, some convictions and offers related to how Islamic Turkish culture and civilization kitchen that educated great people in the past can help to train modern man has been uttered.

Keywords: Hacı Murad-i Veli, Mysticism, Cankiri, a Veli Type

¹ Çankırı Karatekin Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, Çankırı-TÜRKİYE
E-posta: ocakir2000@gmail.com

Giriş

Türk edebiyatı üzerine pek çok ilmî araştırması bulunan Mehmet Kaplan'ın eserlerinden biri Tip Tahlilleri'dir. Kaplan bu çalışmasının “Önsöz”ünde “Türk tarih ve edebiyatında umumiyetle, her medeniyet devresi ve her sosyal tabaka, kendisini temsil eden belli tipler doğuruyor. Bir medeniyet devresinden başka bir medeniyet devresine geçince edebi eserlerdeki tipler de değişiyor” der.²

Bilindiği üzere Türk tarih ve medeniyeti, geçmişten günümüze ana hatlarıyla üç medeniyet devresi yaşamıştır. Bunlar; İslâmiyet öncesi Türk tarih ve medeniyeti yahut atlı göçebe medeniyeti, İslâmiyet'in kabulünden sonra girilen İslâm medeniyeti dairesi ve son olarak da Tanzimat (1839) sonrası girdiğimiz yahut girmeye çalıştığımız Batı medeniyeti dairesidir. Bu çerçevede aşağıda bahsedileceği üzere geçmişten günümüze doğru bakıldığında her medeniyet dairesinin kendini temsil eden insan tipleri doğurduğu ve bunların da kendine has özellikleriyle edebiyatımıza aksettği anlaşılmaktadır. Ancak hemen belirtmek gerekir ki yine Mehmet Kaplan'ın dikkat çektiği üzere her medeniyet dairesi yeni bir insan tipi doğursa da öncesi ile aralarında “farklılık” olduğu gibi “devamlılık” da bulunmaktadır.³

Kaplan, bahsi geçen üç medeniyet dairesinden ilki olan İslâmiyet öncesini temsil eden Türk insan tipini, “Alp” tipi olarak ifade eder. Alp tipi “göçebe medeniyetinin aslı tipi”dir.⁴ Bu insan tipinin en önemli özelliği yiğit, kuvvetli, savaşçı ve kahraman oluşudur. Ayrıca “avcılık, savaşçılık ve hâkimiyet ihtirası”⁵ vardır. Alp tipi kısaca “atlı göçebe medeniyeti”nin “ideal insan tipidir”⁶ Bu tipin Türk edebiyatındaki yansımalarını Oğuz Kağan Destanı'nda, Yenisey Mezar Taşlarında, Göktürk Yazıtları'nda, Dede Korkut Kitabında, Manas Destanı'nda okumak mümkündür.

Türkler, İslâmiyet'i kabul etmekle yeni bir medeniyet dairesine girmişlerdir. O sebeple İslâm medeniyeti de yeni bir insan tipini, “Alp” tipinin İslâm inancıyla yoğrulmuş portresi olan “gâzi” tipini doğurmuştur. Böylece “eski Türk destanlarında yüceltilen “alp” tipi, “gâzi” tipi haline gelmiştir. O sebeple “gâzi” tipi “alp” tipinin devamı niteliğindedir. Mesela, “gâzi tipi de alp tipi gibi dünyayı fethetmeyi gaye edinen bir kahramandır. İslâmiyet onun savaşına yüce bir mana ve zengin bir muhteva verir.”⁷ Zira, artık onun savaşma arzusunun ana gayesi Allah'ın adının dünyanın her yerine

² Mehmet Kaplan, Türk Edebiyatı Üzerinde Araştırmalar 3:Tip Tahlilleri, Dergâh Yay., 2. bsk., İst., 1991, s. 6.

³ Mehmet Kaplan, a.g.e., s.6.

⁴ Mehmet Kaplan, a.g.e., s.29.

⁵ Mehmet Kaplan, a.g.e., s.43.

⁶ Mehmet Kaplan, a.g.e., s.27.

⁷ Mehmet Kaplan, a.g.e., s. 112.

ulaştırılması yani İslâmiyet'in yayılmasıdır. "Fetihler asırlar boyunca devam ettiği için bu tip canlılığını muhafaza etmiştir."⁸ Bu insan tipine örnek olarak Alp Arslan, Seyyid Battal Gâzi, Ertuğrul Gâzi, Osman Gâzi, Fatih Sultan Mehmet, Kanuni Sultan Süleyman ve Yavuz Selim örnek gösterilmektedir.

Türklerin İslâmiyet'i kabulü ile teşekkül eden Türk-İslâm kültür ve medeniyeti "gâzi" tipinin yanında bir de "Velî" tipi doğurmuştur. Velî tipi İslâm dininin değerleri uğruna savaşan "gâzi" tipinin özelliklerine ilave olarak "doğrudan doğruya bu değerlerin taşıyıcısı, yayıcısı ve asırlar boyunca devam ettiricisi" özelliklerine de sahiptir. Aslında bu özellikleri bakımından "Velîlerin rolü gâzilerden de büyüktür", ancak, "Gâzilerle velîler çok defa beraberdiler. Ülkelerin fethinde gâziler ön planda görünürler, fakat orduların ve geniş halk kitlelerinin manevî gücünü, hayat felsefesini velîler tesis ederlerdi. Bazı durumlarda velîler İslâm'ın kutsal değerlerine aykırı hareket eden maddi iktidar sahiplerine karşı hakkı ve halkı müdafaa ederlerdi. Evliya menkıbeleri bu bakımdan incelenirse, maddi iktidar sahipleri ile manevî iktidar sahipleri arasında, hem işbirliği hem de zıtlıkla ilgili pek çok örneğe rastlanır.

Velîler kendilerini umumiyetle maddi iktidar sahiplerinden üstün görmüşlerdir. Halk da, kendilerine daha yakın ve yardımcı olduklarına inandıkları velîleri, maddi iktidar sahiplerinden üstün tutmuşlardır. Bunda, velîlerin öldükten sonra da tesiri devam ettiğine inanılan manevî güçlerinin büyük rolü vardır. Sultan ve gazilerden çoğunun öldükten sonra unutulmalarına karşılık, Mevlâna, Hacı Bektaş Velî, Hacı Bayram Velî ve Akşemseddin gibi velîlere karşı gösterilen saygı ve inancın asırlar boyunca devam etmesi bu bakımdan mânâlıdır."⁹

Bilindiği üzere adı geçen isimler, Anadolu'da yaşayan insanların İslâm'la müşerref olmasında ve böylece Anadolu'da İslâm'ın kökleşmesinde büyük hizmetleri olmuş Velî zatlardır. Elbette genel anlamda Horasan erenleri olarak bilinen ve oradan gelen bu zatların dışında Anadolu'ya gelen ve benzer hizmetleri gören fakat onlar kadar bilinmeyenleri de vardır; bunlardan biri Çankırı ili sınırları içinde medfun Hacı Murâd-ı Velî'dir.¹⁰

Öte yandan, Anadolu sahasındaki Müslüman Türk kültür ve medeniyeti bir de "Ahi" tipini doğurmuştur. İbni Batuta'dan öğrendiğimize göre "Ahi, evlenmemiş, bekâr ve sanat sahibi olan gençlerle diğerlerinin kendi aralarında bir topluluk meydana getirip içlerinden seçtikleri bir kimseye denir."¹¹ Konu ile ilgili yapılan araştırmalara göre "Selçuklu Devleti yıkılıp

⁸ Mehmet Kaplan, a.g.e., s.66.

⁹ Mehmet Kaplan, a.g.e., s. 120.

¹⁰ Tayip Başer, Çankırı Karatekin Uluları, Ajans Türk Mat., (Yayımlı yeri ve tarihi belirtilmemiş), s.16-19.

¹¹ Mehmet Kaplan, a.g.e., s. 132-133.

devlet otoritesi kalmayınca esnaf tabakasına mensup olan gençler kendi aralarında bir korunma teşkilatı kurmuşlardır” ki bu Ahî teşkilatıdır. Ahîler “çalışan esnaf sınıfını, şehir halkını dış ve iç düşmanlardan korurlar”(…) “Onların başlıca özelliklerinden biri çalışan insanlar olmalarıdır. Sabahtan akşama kadar kendi işlerinde çalışırlar, ikinci vakti kazandıklarını şeyhlerine verirler, beraber yer, içer, ibadet eder ve eğlenirler.(…) Hayat felsefeleri ve yaşayış tarzları çalışmaya, dostluğa ve yardımlaşmaya dayanır.” Bunlar, Anadolu’da “Türk kültür ve medeniyetinin teşekkülünde gâziler, veliler ve âlimler kadar rolü olan insanlardır.”¹²

Bu noktada asıl konumuz olan Müslüman Türk “Velî” insan tipi olarak Hacı Murâd-ı Velî’den söz etmeden önce, Tanzimat sonrası girdiğimiz yahut halen girmeye çalıştığımız Batı medeniyet dairesi ile doğan “yeni insan tipi”nden de birkaç cümle ile bahsetmekte fayda görüyoruz. Bu bağlamda tıpkı İslâmiyet’in kabulü ile “Gâzi”, “Velî” ve ikisini de bünyesinde barındıran bir üçüncü tip diyebileceğimiz “Alperen” tipinin doğması gibi Batı medeniyeti dairesine girmekle Cumhuriyet dönemine kadar doğmuş üç insan tipinden söz etmek mümkündür.

Bunlardan ilki “sathî Batı taklitçisi alafranga tip” ikincisi de “dürüst, namuslu, çalışan, kazanan ve şahsî saadeti gaye edinen yeni insan tipi”dir ki Ahmet Midhat Efendi, bu iki tipi Felatun Bey ile Râkım Efendi romanında etraflıca anlatır. Söz konusu romanda Felatun Bey “alafranga” tipi Râkım Efendi ise ikinci tipi temsil eder.¹³ Kanaatimiz o ki Tanzimat sonrası doğan bu ikinci tipe “Mutavassıt” yahut çoğul haliyle “Mutavassıtın”¹⁴ yani orta yolu takip eden “ılımlı” insan tipi demek mümkündür. Mesela, M. Kayahan Özgül’ün yerinde tespitiyle “Muallim Naci, Felatun Bey’in karşısında Râkım Efendi’dir. Onun şiirdeki tavrı örnek bir mutavassıt tavidir.”¹⁵ Ancak yine kanaatimizce tıpkı “Alperen” tipi gibi bu dönemde de bir üçüncü insan tipinden bahsetmek gerekir ki biz buna “Mehmet Âkif’in şahsında mücessem hale gelmiş “Âsım” tipi demeyi teklif ediyoruz. Zira Âkif yahut “Âsım” tipi, “dürüst, namuslu, çalışkan” olmakla beraber “şahsî saadeti gaye edinen” Râkım Efendi yahut mutavassıt insan tipinden “şahsi saadeti gaye edin”mekten çok toplumun saadeti düşünmesi yönüyle ayrılmaktadır. Aslında denilebilir ki “Âsım” tipi, asırlardır teşekkül eden Müslüman Türk insan tipinden “alp” , “gâzi”, “velî”, “alperen” ve “mutavassıt” insan tipinin bütün özelliklerini bünyesinde toplaması bakımından hem bir “karakter

¹² Mehmet Kaplan, a.g.e., s. 132.

¹³ Mehmet Kaplan, a.g.e., s. 7.

¹⁴ Mutavassıtın adlandırmasını ilk kullanan Süleyman Nesib’dir. Genel anlamda, Tanzimat sonrası edebiyatımızın hem Batı sanatından hem de Divan edebiyatından beslenerek gelişmesini savunan “İlumlular” için kullanır. Geniş bilgi için bkz. M.Kayahan Özgül, Arayışlar Devri Türk Şiiri Antolojisi, Türkiye Diyanet Vakfı Yay., Ank., 2000, s.15-25.

¹⁵ M.Kayahan Özgül, a.g.e., s. 15.

abidesi” hem de özlenen ideal insan tipidir. Bir adlandırma teklifi olarak ifade ettiğimiz “Âsım” tipi için tasavvufî terminolojiyle “modern kâmil insan”dır denilse yerdir.

Bir Müslüman Türk Velî Tipi Olarak Hacı Murâd-ı Velî

Geçmişten günümüze Türk insan tip(ler)i ve edebiyatımızdaki akislerinden ana hatlarıyla söz ettikten sonra bu insan tiplerinden biri olan “Velî” tipinin bir temsilcisi olarak Hacı Murâd-ı Velî’den söz edebiliriz. Hemen belirtelim ki Hacı Murâd-ı Velî ile ilgili yazılı çok fazla kaynak¹⁶ olmadığı gibi –şimdilik- bilgilerimize göre kendisinin tespit edilebilmiş bir eseri de bulunmamaktadır.¹⁷ O sebeple Hacı Murâd-ı Velî’nin hayatı, tasavvufî kişiliği ve fikirlerine dair bilgiler oldukça sınırlıdır. Ancak Hacı Murâd-ı Velî’yi Anadolu’yu Müslümanlar için vatan yapan, İslâm’ın Anadolu’da yerleşmesi için çalışan velîlerden biri¹⁸ olarak kabul edersek onu, haklarında daha çok malumat olan Anadolu erenleri için yapılan tespitlerden bağımsız düşünemeyiz. Bu bağlamda mesela, nasıl ki bir Yunus Emre ve Mevlânâ arasında “fikir ve ruh akrabalığı”ndan¹⁹ bahsetmek mümkün ise Hacı Murâd-ı Velî’nin de Mevlânâ (1207-1273), Hacı Bektaş Velî (1209-1271), Hacı Bayram Velî (1352-1430) ve Şeyh Şaban-ı Velî (1500-1570) gibi zatlarla fikir ve ruh akrabalığından söz edilebilir. Bu yüzden Hacı Murâd-ı Velî’yi Anadolu’da Müslüman Türk medeniyetinin ruh mimarları olan ve yukarıda adı geçen zatlarla bir arada düşünmek ve onların ortak özellikleri etrafında ele almak faydalı olacaktır. Çünkü kısaca “Velîler, İslâmiyet’in ve eski Türk toplumunun en yüce ve en insani değerlerini temsil eden insanlardır”²⁰.

1. Ömer Lütfi Barkan’ın “Kolonizatör Türk Dervişleri”²¹ dediği Velî zatlar, XI, XII ve XIII. yüzyıl Anadolu’su düşünüldüğünde “hengameli [bir] devirde halkın içinden yetişmiş mümessil şahsiyetler”²² olup Hacı Murâd-ı Velî de bunlardan biri olsa gerektir. Hacı Murâd-ı Velî, Miladi 1117-1207

¹⁶ Hacı Murâd-ı Velî ile ilgili birçok araştırmacının yararlandığı temel kaynak şu eserdeki bölümdür: Tayip Başer, Çankırı Karatekin Uluları, Ajans Türk Mat., s.16-19.

¹⁷ Elvan Aydın, bir sohbet sırasında Dr. Namık Kemal Parıltı’dan duyduğuna göre Hacı Murâd-ı Velî’nin Arapça bir el yazması eserinin olduğunu, eseri Urfa’da İbrahim Peygamber makamında türbedarlık yaptıkları sırada yazdığını, eserin şu an kayıp olduğunu ifade etmektedir.(Elvan Aydın, Çankırılı Bir Yesevi Dervişidir Hacı Murâd-ı Velî, Karatekin Ofset Mat., Çankırı, 1. Bsk., 2010, s. 39) Kanaatimce bu bilgi oldukça zayıf görünmektedir ki bir rivayetten öte geçmediği anlaşılmaktadır. Zira, halihazırda elde bilinen böyle bir eser olmadığı gibi herhangi bir esere dair bu yönde bilimsel bir bilgi de bulunmamaktadır.

¹⁸ Tayip Başer, s. 16-19.

¹⁹ Cihan Okuyucu, “Hazret-i Mevlânâ ve Yûnus’ta Fikir ve Ruh Akrabalığı”, Keşkül, Kış 2014, s. 23-29.

²⁰ Mehmet Kaplan, a.g.e., s. 131.

²¹ Ömer Lütfi Barkan’ın tam adı “İstila Devirlerinin Kolonizatör Türk Dervişleri Ve Zaviyeler”, olan makalesi, ilk defa Vakıflar Dergisi’nde (Sayı: II, Ankara, 1942, s. 279-304) yayımlanmış olup internet ortamında da bulunmaktadır. Mesela, bkz. http://www.recepsen.com/Kolonizator_Turk_Dervisleri.pdf, (Erişim tarihi: 12.04.2015)

²² Ömer Lütfi Barkan, a.g.m., http://www.recepsen.com/Kolonizator_Turk_Dervisleri.pdf, s.6.

yılları arasında yaşamış²³ olup Çankırı'nın Eldivan ilçesine bağlı Seydiköy'de medfundur. Tayip Başer'in araştırmasına göre Hacı Murâd-ı Velî Seydiköy'e 1187'de yerleşmiştir.²⁴ Yine Başer'in "Çankırı'nın Orta kazasının Elmalı köyünden Himmet oğullarından Yusuf oğlu Hasan Doğan adındaki bir zat"ın elinde bulunan şecereye dayanarak verdiği malumata göre, Hacı Murâd-ı Velî, "12 nci yüzyılda Türkistandan gelerek önce Hicaz, Şam ve Urfa civarlarında en sonunda da Çankırı ve Tosya bölgesinde yerleşen Aliyülbükânın oğlu" olup "babası", "uzun müddet Halilürrahmanda kapıcılık yapmıştır."²⁵ Buradan hareketle Hacı Murâd-ı Velî'nin de ailesiyle birlikte Türkistan'dan Anadolu'ya göç ettiği söylenebilir.

2. Hacı Murâd-ı Velî'nin yetiştiği muhite dair de elde fazla bilgi bulunmamaktadır. Ancak Horasandan gelen Anadolu erenlerinin yetişme ortamı ve ders aldığı şahsiyetlerden Hacı Murâd-ı Velî de ders ve feyz almış olsa gerektir. Bu bağlamda Başer, "Velînin müçtehidinden İmamı Yusuf'a göre Necmeddin Mahmudu İsfahaniden Şeyh Bedrettini Mahmuttan ders gördüğü"²⁶ bilgisini verir. Dolayısıyla onu Hacı Bektaş Velî ve Hacı Bayram Velî gibi Hoca Ahmet Yesevî ırmağının Anadolu'ya akan berrak kollarından biri olarak görmek yanlış olmasa gerektir. Bu noktada "yörede Hacı Murâd-ı Velî'nin Şeyh Şaban-ı Velî'yle ve Hacı Bektaş-ı Velî'yle kardeş oldukları[nın] anlatıl"ması²⁷ dikkati çekmektedir.

3. Başta Mevlânâ olmak üzere Anadolu'yu aydınlatan Velîlerin birçoğunun ya Hz. Peygamber soyundan yahut Hz. Ali, Hz. Ebubekir gibi sahabe soyundan geldiği rivayet edilmektedir. Bu bağlamda Hacı Murâd-ı Velî'nin de yukarıda zikredilen şecerede babasının Hz. Ali'nin soyundan geldiği belirtilmektedir. Ancak bazı araştırmacılar ise bunun doğru olmadığını, babası Aliyülbükânın "uzun müddet Hicazda kalması"ndan mütevellit olarak "Peygamberimize ve Hz. Aliye mensubiyetini ileri sür"düğünü ifade etmektedir.²⁸ Dolayısıyla Hacı Murâd-ı Velî'nin söz konusu şecerenin dışında ikinci olarak da seyyid kelimesinden gelen Seydiköy'de medfun oluşuna istinaden "seyyid" olduğu²⁹ görüşü tartışmalıdır. Başer, Aliyülbükânın "baba ve dedelerinin isimlerini Hazreti Aliye bağlamak

²³ Mustafa Tatçı, "Çankırlı Bir Alperen: Hacı Murâd-ı Velî", Edebiyattan İçeri, Akçağ Yay., Ank., 1997, s. 592. Mustafa Tatçı, Tayip Başer'e atfen doğum ve vefat tarihini verse de Başer'in Çankırlı Karatekin Uluları kitabında Hacı Murâd-ı Velî'nin doğum ve vefat yılı verilmemiştir. Bkz. Tayip Başer, Çankırı Karatekin Uluları, Ajans Türk Mat., s.16-19.

²⁴ Tayip Başer, Çankırı Karatekin Uluları, Ajans Türk Mat., s.18.

²⁵ Tayip Başer, a.g.e., s.16.

²⁶ Tayip Başer, a.g.e., s. 19.

²⁷ Bengisu Kolcu, Çankırı Türbeleri, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Halk Bilimi Anabilim Dalı, Ank., 2007, s. 34.

²⁸ Tayip Başer, a.g.e., s. 18.

²⁹ Mustafa Tatçı, "Çankırlı Bir Alperen: Hacı Murâd-ı Velî", Edebiyattan İçeri, Akçağ Yay., Ank., 1997, s.592.

suretiyle mevkiini daha yüksek göstermiş olmak için böyle hareket ettiği ihtimal dâhilindedir” der.³⁰

4. Anadolu’yu manen fetheden Velî zatlar toplumdaki uzak şahsî kemalâtı için değil halkın aydınlanması için çalıştıklarından toplumun bir parçası olarak yaşamışlardır. Bu bağlamda her biri aile yuvası kurmuşlardır. Böylece içinde yaşadıkları halktan biri olarak aileleriyle hayatın bir halkası olmuşlardır. Bu yönüyle Hacı Murâd-ı Velî’nin ailesi ile ilgili şu bilgilere rastlamaktayız: Yukarıda belirtildiği üzere Hacı Murâd-ı Velî’nin babası Aliyülbükâ, Tosya bölgesinde şöhret kazanan bir zat” olup “Yerkuyu köyü civarında yerleş”miştir. Annesinin ismi ise “Haticce” olup “Ahlat köyü civarında Gürlek tepede medfun bulunduğu” belirtilmektedir.³¹ Başer’in verdiği bilgiye göre, “Hacı Murâd-ı Velî’nin Abdulgaffar, Pir Ali Çelebi, Elvanseydi adında üç oğlu olmuş bunlar da uzun müddet Çankırı dâhilinde halkı tenvir ederek Müslümanlığın buralarda yerleşmesi için çalışmışlardır.”³² Bu bilgilerden hareketle Hacı Murâd-ı Velî’nin oğullarının [da] birer tasavvuf erbabı olduğu ortaya çık”maktadır.³³ Osmanlı arşivlerinde, Tosya ve yöresindeki bazı vakıflara ait belgelerde Hacı Murâd-ı Velî’nin soyundan geldiği belirtilen isimlerin zikredilmesi,³⁴ soyunu devam ettirenlerin bu bölgede de hizmet etmeye devam ettiklerini göstermektedir.

5. Barkan’a göre bu Velî zatlar, “Anadolu’da ve Rumeli’de, fethedilen yerlerde toplanan dervişlerle beraber toprağı işleyerek tekkeler ve köyler kurmuşlar, onları mamur hale getirmişlerdir”.³⁵ Bu yönüyle Hacı Murâd-ı Velî’nin de İç Anadolu’da Çankırı yöresinde bugünkü Seydiköy’de benzer bir faaliyet içinde olduğu söylenebilir. Zira yine kaynakların verdiği bilgiye göre “1187’de Seydiköy’e yerleşen”³⁶ Hacı Murâd-ı Velî, “muhitinde İslâmiyet’in yayılması için çalış”mış, “arzu edenleri tenvir ve irşat et”miş,

³⁰ Tayyip Başer, s.18. Bu noktada Mehmet Kaplan’ın şu görüşlerini göz ardı etmemek faydalı olacaktır: “Menakıbnamelerin çoğunda şeyhlerin sülaleleri sahabelere kadar çıkartılır. Bundan maksat onların manevî gücünü dini-tarihi bir geleneğe bağlamaktır. Bu rivayetlerin doğruluk derecesini ilmi olarak farklı kaynaklara ve tarihi vesikalara göre tespit ve tayin etmek gerekir” (Kaplan, a.g.e., s. 125.).

³¹ Başer, a.g.e., s. 18. Elvan Aydın’ın verdiği bilgiye göre “Günümüzde “Korgun ilçesine bağlı bir Türkmen köyü olan Handırı köyünde her yıl geleneksel olarak Seyyid Hacı Murâd-ı Veli Hazretlerinin annesi Hatçe Sultan Şenlikleri düzenlenmektedir.” (Elvan Aydın, Çankırlı Bir Yesevî Dervişidir Hacı Murâd-ı Veli, Karatekin Ofset Mat., Çankırı, 1. Bsk., 2010, s. 36.)

³² Tayyip Başer, a.g.e., s. 18.

³³ Mustafa Tatçı, a.g.m., s.593.

³⁴ “Tosya’da Tohta kazasında vaki Hacı Murad Veli evladından Selçuk Paşa ibn-i Seydi Mahmud Paşa Zaviyesi tevliyetini müş’ir yedinde bulunan askeri beratın Anadolu mahasebesine kayıd ve maliyeden tebdilen berat verilmesi ricasıyla evlad-ı vâkırdan Şeyh Abdurrahman ibn-i Ali tarafından yazılan arıza”. Tarih :03/B /1131 (Hicri) Dosya No :7 Gömlek No :774 Fon Kodu :İE.ENB ; “Kângır livâsında Tosya nâhiyesine muzâf Akçakavak karyesinde vaki, Şeyh Hacı Murad-ı Veli evlâdından Süleyman Paşa veled-i Seyyid Mahmud Paşa Zâviyesi tevliyetininin, Şeyh Abdurrahman’a tevcihine dair, Tosya Kadısı Hasan Efendi’nin yazdığı arz”. Tarih : 07/Za/1131 (Hicri) Dosya No :6 Gömlek No :645 Fon Kodu :İE.ENB.

³⁵ Mehmet Kaplan, a.g.e., s.121.

³⁶ Tayyip Başer, a.g.e., s.18.

“âlim bir zat”tır.³⁷ Yöre halkındaki inanışa göre, Hacı Murâd-ı Velî, Çankırı ve yöresini İslâmlaştırmak için kardeşleriyle beraber Horasan’dan gelmiştir. Kardeşlerinden biri Şeyh Yunus köyüne diğeri de Korgun’a bağlı Şıhlar köyüne yerleşmiştir.³⁸

6. Anadolu’ya gelen Türk dervişleri, aynı zamanda Anadolu’daki “boş yerlerin bekçisi ve yardımcısı gibi vazife görmüşler, ticaret kervanlarının emniyetini tesis etmişlerdir.”³⁹ Bu açıdan bakıldığında Çankırı, Eldivan ve Seydiköy’ün İpek Yolu üzerinde bir mevkiye oluşu bakımından Hacı Murâd-ı Velî ve dervişlerinin bu bölgede benzer bir görevi de üstlendiği düşünülebilir. İpek Yolu, Kervan Yolu gibi adlar verilen bu güzergâhın üzerinde, Ankara istikametine giden ticaret kervanlarının İl-Divan Dağı’na (Eldivan’a) ulaşınca burada bir süre konakladıkları, bu sırada bölgedeki diğer obalardan gelen Türkmenlerin alışveriş yaptığı, daha sonra kervanların yoluna devam ettiği yönündeki iddiaların olması⁴⁰, günümüzde “Salcı ve Yolcu Yolu, Göç Yolu, Deveci Konduğu, Deve Yolu, Katırcı Yolu ve Han Yolu gibi adlarla bilinen yolların olması; Han Yeri, Nal Kıran, Deveci Konağı, Köhne Kervansaray adları verilen konaklama yerlerinin oluşu⁴¹ ile Çankırı’nın bugünkü Yapraklı ilçesindeki Yapraklı panayırının İpekyolu üzerinde gerçekleşmesi düşüncemizi kuvvetlendiren bir özelliğe sahiptir.

7. Anadolu’da halkın gönlünü fetheden Velîlerin halk içinde halktan biri olarak yaşadıkları; bu bağlamda bazı Velîlerin “mescid ve değirmen bina eyledi”kleri bilinmektedir. Mesela, Akşemseddin “Beypazarı’nda” ve daha sonra Göynük’de “mütemekkin” olunca oralarda “mescid ve değirmen bina eyl”er.⁴² Bu çerçevede Hacı Murâd-ı Velî’nin de ikamet ettiği “Seydiköy’e yakın bir bölge olan Sarıkaya mevkiinde Şıh Değirmen adında bir su değirmeni kur”ması⁴³, Akşemseddin ile ortak özelliğini yansıtır. Değirmen bir teknoloji olarak tarıma dayalı hayatın, buğdayın öğütülerek un haline getirilmesinin vazgeçilmez bir parçasıdır. Fakat kanaatimiz o ki Velîlerin değirmen kurmasında ve işletmesindeki maksat ticari bir kaygıdan öte, yörede yaşayan başta gayrimüslimler olmak üzere insanlara ulaşmak içindir. Bu bağlamda değirmen, asıl amacının yanında insanlarla buluşma görüşme mekânı olarak kullanılmış olsa gerektir. Zira Hacı Murâd-ı Velî ile ilgili anlatılarda onun bu değirmende gösterdiği dürüst ve örnek iş ahlakıyla gayrimüslimlerin gönüllerini fethettiği ifade edilmektedir. Öyle ki

³⁷ Tayip Başer, a.g.e., s.16.

³⁸ Bengisu Kolcu, a.g.t., s.35.

³⁹ Mehmet Kaplan, a.g.e., s.121.

⁴⁰ Elvan Aydın, a.g.e., s.56.

⁴¹ Elvan Aydın, Çankırlı Bir Yesevî Dervişidir Hacı Murâd-ı Velî, Karatekin Ofset Mat., Çankırı, 1. Bsk., 2010, s. 28.

⁴² Mehmet Kaplan, a.g.e., s. 129.

⁴³ Elvan Aydın, a.g.e., s.28.

Hıristiyanların işlettiği değirmenlerde buğdaylar yahut unlar, kaybolur, çalınır yahut heba olurken Hacı Murâd-ı Velî'nin değirmeninde böyle şeyler olmaz. Hatta Hacı Murâd-ı Velî onlara elden geldiğince yardımcı olarak onların sevgi ve muhabbetlerini temin eder.⁴⁴ Dolayısıyla Hacı Murâd-ı Velî, İslâm inancıyla beslenen iş ahlakı ile hem bir örnek insan olur hem de muhataplarının gönlünü fetheder. Kim bilir bu suretle gönülleri kazanılan birçok gayrimüslimin İslâm'la müşerref olmasına vesile olunmuştur. Yerel tarih araştırmacılarının verdiği bilgiye göre bu değirmen, Hacı Murâd-ı Velî'nin zaman zaman sohbet mahfili de olmuştur ki yüzyıllarca bölge halkına hizmet etmiş ve 1970'li yıllara kadar faaliyetini sürdürmüştür.⁴⁵

8. Ömer Lütfi Barkan'ın verdiği bilgiye göre, “Velîler ve dervişler umumiyetle köylerde yaşarlar ve tabiatla haşır-neşir olurlar. Bundan dolayı onların hayatında olduğu gibi eserlerinde de toprak, su, bitki önemli bir yer tutar.”⁴⁶ Bu cümleden olarak Hacı Murâd-ı Velî'nin de toprakla meşgul olduğu, halka tarım yapmayı öğrettiği, bu yönde uygulamalı bilgiler verdiği ve onları tarıma özendirdiği halk arasında söylenen rivayetlerdendir.⁴⁷ Bilindiği gibi Velîler çalışmaya ve başkalarına yardım etmeye büyük önem vermişlerdir. Mesela “Hacı Bayram Velî, kendisine intisap eden dervişleri kabiliyetlerine göre kimisini zanaate kimisini ziraate sevk” eder. Yine bilindiği gibi “Akşemseddin, Hacı Bayram Velî'ye intisabından onu ilk defa dervişleriyle beraber burçak biçerken görmüştü”r.⁴⁸ Rivayet odur ki “Akşemseddin Ankara'ya geldiği zaman Hacı Bayram, dervişleriyle tarlada burçak biçmektedir. Öğle olur, yemek vakti gelir. Teknelerle yoğurt ve buğday çorbası getirilir. Bölük bölük üleştirilir. Köpeklere de ekmek ve aş verilir. Akşemseddin'i buyur etmezler. Akşemseddin köpeklerin yanına gider ve köpeklere verilen yemeği yer. Böylece Akşemseddin'i deneyen Hacı Bayram Velî “bî-ihhtiyar” olur ve “Hay Köse beni yaktın!” der.⁴⁹

9. Kaplan'ın da belirttiği gibi “Velîlerin başlıca özelliklerinden biri de maddi iktidar ve zenginliği reddetmeleridir. Zira bu onların gayeleri ile uyuşmaz. Gerçek Velîler, umumiyetle, halkın arasında, tıpkı halk gibi yaşarlar ve onların dertlerine derman olurlar. Onlar bu konuda son derece titizdirler. Akşemseddin, gerçek bir Velînin güzel ve pahalı elbiseler giymesini dahi uygun görmez.”⁵⁰ Dolayısıyla Velî olmak zor iştir ve herkes velayet

⁴⁴ Elvan Aydın, a.g.e., s.28.

⁴⁵ Elvan Aydın, a.g.e., s.58.

⁴⁶ Mehmet Kaplan, a.g.e., s. 129.; Geniş bilgi için bkz. Ömer Lütfi Barkan, a.g.m., http://www.recepseven.com/Kolonizator_Turk_Dervisleri.pdf

⁴⁷ Elvan Aydın, a.g.e., s.38.

⁴⁸ Mehmet Kaplan, a.g.e., s.136.

⁴⁹ Ali İhsan Yurd, Fatih'in Hocası Akşemseddin (Hayatı ve Eserleri), İst., 1992, s.26'dan nakleden Kaplan, a.g.e., s. 126.

⁵⁰ Mehmet Kaplan, a.g.e., s.128.

mertebeğine erişemez. Velî bir insan olmak insan-ı kâmil olmaktır. Velî zatların yetişmesi kolay değildir. Her şeyden önce sıkı bir nefis terbiyesinden geçilir. Genel olarak tasavvufta nefsin arınması için mâsivayı kalpten çıkarmak gerekir. Bunun için de şu dört şey zarurî görülür. Az yemek, az uyumak, az konuşmak ve Allah'ı çokça zikretmek. Bu zorlu yolculukta velayet mertebesine ulaşanlarda bir takım manevî güç ve kerametlerin görüldüğüne şahit olunur. Ariflerin, velîlerin menkabevî hayatları okunduğunda bu çerçevede birçok anekdota rastlamak mümkündür. Hacı Murâd-ı Velî'nin kerametleri ile ilgili olarak anlatılanlardan birkaçı şöyledir:

Mesela, "Seydiköy'de "Asa Suyu" adı verilen kaynak suyunun Hacı Murâd-ı Velî tarafından çıkarıldığına inanılmaktadır. Anlatıya göre Hacı Murâd-ı Velî, bir gün gezerken abdest almak istemiş, çevresinde su göremeyince asasını yere vurmuş ve: "Ya mübarek çık, ben abdest alacağım" demiş. Bunun üzerine asasını vurduğu yerden su çıkmış. Günümüzde bu kaynak suyu çeşitli hastalıklara şifa bulmak için içilmektedir."⁵¹

Hacı Murâd-ı Velî ile ilgili anlatılan bir keramet de onun, savaş zamanlarında İslâm askerlerine mânen yardım ettiği yönündeki kabuldür. Savaş zamanlarında "Ricalülgayb" denilen ve manevî âlemde yaşadığına inanılan kişilerin, daha önceki savaşlarda şehit düşenlerin Türk askerine savaş sırasında yardım ettiği yönündeki inanç Türk harp edebiyatında sıkça karşımıza çıkar.⁵² Bu bağlamda Hacı Murâd-ı Velî'nin de savaş sırasında askerlere yardım ettiğine inanılmaktadır. Halk arasındaki inanca göre, Hacı Murâd-ı Velî türbesinde üç adet siyah taş bulunmaktadır. Bunlardan biri Hz. Peygamberi, biri Hoca Ahmet Yesevî'yi biri de Hacı Murâd-ı Velî'yi temsil etmektedir. Yine halk arasındaki inanca göre taşlardan birinin savaş zamanlarında kaybolmaktadır. Mesela, tarihte 93 Harbi denilen 1877-78 Osmanlı-Rus Harbi sırasında bu taşlardan birinin kaybolduğu savaş bitince de tekrar yerine geldiği kabul edilir. Kaybolan taşın Hacı Murâd-ı Velî'yi temsil eden taş olduğuna inanılmaktadır.⁵³ Böylece onun savaş zamanlarında askerlere yardıma koştuğuna inanılır ki bu yukarıda belirtilen Türk harp edebiyatında dile getirilen Ricalülgaybın kerametlerindedir.

Halk arasında yaygın bir şekilde anlatılan bir başka kerameti de hacdaki ağasına helva götürmesidir. Rivayet o ki Hacı Murâd-ı Velî, Seydiköy'e gelince önce bir ağaya çoban durur. Ağası bir zaman sonra hacca gider. Aradan birkaç ay geçtikten sonra bir gün rüyasında ağasının kendisinden helva istediğini görür. Bir miktar helvayı ağasına verir ve geri döner. Ağası hacdan dönünce kendisini karşılamağa giden Hacı Murâd-ı Velî'ye

⁵¹ Bengisu Kolcu, a.g.t., s.38.

⁵² Manevî yardım inancının Türk harp edebiyatındaki akisleri hakkında geniş bilgi için bkz. Ömer Çakır, Türk Harp Edebiyatında Çanakale Mektupları, Akçağ Yay., Ank., 2009, s. 470-476.

⁵³ Elvan Aydın, a.g.e., s.37.

heybesinden çıkarıp helva tabağını verir ve “emanetini al” der. Yanındakiler oldukça şaşırır. Ağa bunun üzerine Hacı, ben değilim. Hacı Ali’dir der. Hacı Murâd-ı Velî’nin ismini alışı da bu rivayete dayandırılmaktadır.⁵⁴

10. Velîler, devlet erkânı ve halk arasında kendisine hürmet edilen, saygı duyulan zatlardır. Onların geniş hoşgörüsü, çevresine her daim hayrı tavsiye etmesi, nasihatlerini bizzat yaşayarak örnek insanlar oluşu toplumdan itibar görmelerine sebep olmuştur. Velîler, halkın teveccühünü yine onların yararına kullanarak birleştirici ve bütünleştirici özellikleriyle örnek şahsiyetler olmuşlardır. Anadolu’da özellikle XII. ve XIII. yüzyıllardaki kargaşa ortamı düşünülürse velîlerin toplumsal barış ve huzur adına yapmış oldukları faaliyetler daha iyi anlaşılacaktır. Mevlânâ’nın ne olursa olsun insanlara “gel” demesi”, fikir ve ruh akrabası Yunus’un “yaratılanı Yaradan’dan dolayı sevme” anlayışı ile bütünlük arz eder. Velîler İslâmiyet’i söz ve fiilleri ile en iyi temsil eden zatlar olması bakımından gayrimüslimlerin gönüllerini fethederek onların da Müslüman olmalarına vasıta olmuşlardır. Zira Anadolu’nun İslâmlaşmasındaki rolleri bütün araştırmacıların ortak kanaatidir.

İşte bunlardan biri olarak Hacı Murâd-ı Velî, nasıl ki hayatı boyunca Çankırı ve yöresinde İslâm dininin kabul edilmesine, Anadolu’nun İslâmlaşmasına büyük hizmet etmiş ise yüzyıllardır manen de bu topraklarda yaşayanlara hizmet etmekte ve Türk milletini birleştirici ve bütünleştirici bir rol oynamaktadır. Zira günümüzde kabrini ziyaret edenlerin hem Alevî hem de Sünnî anlayışa sahip insanlardan olması onun Anadolu’nun farklı düşünce ekollerini kabri başında nasıl birleştirdiğini göstermektedir. Mesela hangi inanç dünyasına mensup olursa olsun çeşitli hastalıkların tedavi edileceği veya dileklerin kabul edileceği ümidiyle insanlar günümüzde Hacı Murâd-ı Velî’nin kabrini ziyaret edip ona dua etmektedir. Yöre halkının anlattığına göre, “Özellikle çocukları olmayan kadınlar türbeye gelerek dua ederler, “satılma” adı verilen uygulamayı yaparlar. Bu uygulama için birkaç kadın türbeye gelir, çocuğu olmayan kadının yemenisinden tutularak yürütülür, bu sırada “bu kadını getirdim satmaya, ardına buzağısını katmaya” şeklinde sözler tekrarlanarak türbenin etrafında üç kez dönülür. Ayrıca yörede yağmur duaları da bu türbede yapılmaktadır. Türbede yıl boyunca sayısız adak kurbanı kesilir.”⁵⁵ Bunlar onun manevî şemsiyesi altında bir araya gelmenin sadece birkaç örneğidir.

Sonuç Yerine

Kanaatimce günümüz dünyasının ve Türkiye’sinin en büyük problemi aranan arzu edilen ideal insanın nasıl yetiştirileceğidir. Zira, günümüzde

⁵⁴ Elvan Aydın, a.g.e., s. 38.

⁵⁵ Bengisu Kolcu, a.g.t., s.110.

modern insanın hem iç dünyası hem de dış dünyası adeta paramparça olmuş; büyük bir çelişki içinde yaşamaya çalışmaktadır. Bir taraftan dış dünyaya yaptığı yapılarla onu daha yaşanabilir hale getirmeye çalışırken ondan fazlasını doğaya zarar vermek suretiyle adeta doğayı mahvetmektedir. Çare; tarihiyle, kültürüyle, inancıyla, çevresiyle barışık, çalışarak bir şeyler elde etmeyi kendisine şiar etmiş, toplumsal beklentiyi şahsi beklentisinin önüne koyabilen, vatansever, kısaca millî ve manevî değerlerine bağlı, ufku dünyaya açık bireyler yetiştirmektir. Unutmayalım ki tarihte Alp, Gâzi, Velî, Alperen, Ahî insanlar yetiştirmiş bir medeniyet mutfağı, Osmanlı'nın en sıkıntılı bir döneminde nasıl ki Mehmet Âkif gibi bir karakter abidesini yetiştirmiş ise aynı mutfak bütün bu mirasın olumlu yönlerini kendisinde toplayan yeni insanı da yetiştirecek kudrete sahiptir. Yeter ki mutfakta neler olduğuna döne döne bakalım ve çürümemiş olanları yeni nesle yedirmeye çalışalım. İşte o zaman modern Hacı Murâd-ı Velîler yetişecek ve yeni insan, yeni Türkiye'yi inşa edecektir. Kendi varoluşunu, kendi medeniyet mutfağından ve dünyanın modern evrensel değerlerinden besleyerek inşa edemeyen nesillerin gelecekte yapabilecekleri bir şeylerden söz etmek mümkün değildir. Unutmayalım, Anadolu'yu inşa ve îmar eden atalarımız önce kendi içi dünyalarını inşa etmişlerdi.

KAYNAKÇA

- Aydın, E. (2010). *Çankırlı Bir Yesevî Dervişidir Hacı Murâd-ı Velî*, Karatekin Ofset Mat., Çankırı, 1. Bsk.
- Barkan, Ö.L. (1942). "İstila Devirlerinin Kolonizatör Türk Dervişleri Ve Zaviyeler", *Vakıflar Dergisi*, Sayı: II, Ankara, s. 279-304, http://www.recepsen.com/Kolonizator_Turk_Dervisleri.pdf.
- Başer, T. (Y.t.b.d.). *Çankırı Karatekin Uluları*, Ajans Türk Mat., s.16-19.
- Çakır, Ö. (2009). *Türk Harp Edebiyatında Çanakkale Mektupları*, Akçağ Yay., Ank., s. 470-476.
- Kaplan, M. (1991). *Türk Edebiyatı Üzerinde Araştırmalar 3:Tip Tahlilleri*, Dergah Yay., 2. Bsk..
- Kolcu, B. (2007). *Çankırı Türbeleri*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Halk Bilimi ABD, Ank.
- Okuyucu, C. (2014). "Hazret-i Mevlânâ ve Yûnus'ta Fikir ve Ruh Akrabalığı", *Keşkül*, Kış 2014, s. 23-29.
- Özgül, M.K. (2000). *Arayışlar Devri Türk Şiiri Antolojisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yay., Ank., s.15-25.
- Tatçı, M. (1997). "Çankırlı Bir Alperen: Hacı Murâd-ı Velî", *Edebiyattan İçeri*, Akçağ Yay., Ank., s.590-594.
- Yurd, A.İ. (1992). *Fatih'in Hocası Akşemseddin (Hayatı ve Eserleri)*, İst.